

YAPISALCILIK-HUKUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNE DENEME

Doç. Dr. Cahit CAN

GİRİŞ

Hukukçuların çoğunluğu tarafından kurallar bütününden oluştuğu kabul edilen genel "hukuk" teriminin sınırlarının biraz daraltılarak somutlaştırılmak istenmesi durumunda, karşılaşılabilecek ilk büyük "somut birim" in-karşılaştırmalı hukukçuların deyişiyle "hukuk ailesi" ya da "hukuk sistemi" kavramı olduğu görülmektedir. Ancak sözü edilen bu en büyük birim varsayımının aslında didaktik bir zorunluluktan (1) kaynaklandığı ve yalnızca bir açıklama kolaylığı sağlamayı amaçladığı dolayısıyla hukuk ailesi ya da hukuk sistemi kavramlarının doğrudan bir hukuksal gerçekliğin tam karşılığı olamayacağı belirtilmek gerekir. Örneğin, aynı sistem içerisinde yer aldıkları düşünülen iki ulusal hukuk düzeninin birbirleriyle karşılaştırılan öğelerinin özel hukuk ya da kamu hukuku alanına ilişkin bulunmasına göre; -aynı sistem içerisinde yer almak- savının hiç te nesnel gerçekliğe uygun düşmediğine tanık olunabilmektedir. Diğer bir deyişle hukuk ailesi ya da hukuk sistemi teriminin karşılaştırmalı hukukta in globo kullanılabilmesi olanağının bulunmadığı anlaşılmaktadır (2).

Hukuk sistemi kavramının karşılaştırmalı hukuk alanındaki tartışılmalı konumunun, hukuk sisteminin, hukuk sosyolojisi tarafından anlaşılabilir biçiminde de ortadan kalkmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle hukuk (karşılaştırmalı hukuk) ile hukuk sosyolojisi arasında (3) "hukuk sistemi" kavramının anlaşılabilirliği açısından bir nitelik farklılığı değil, yalnızca bir nicelik farklılığı bulunmaktadır. Karşılaştırmalı hukukun daha kapsamlı (hukuk aileleri, hukuk sistemleri) biçimindeki yaklaşımına karşın, "hukuk sosyolojisi açısından -hukuk sistemi- ulusal hukuk bütününden oluşmaktadır (4). Ancak bu kez de pluralizm olguları ve bunların ulusal sistem içerisindeki konumları, pozitif

(1) **David, René.** "Droit Comparé et Systèmes Socio-politiques", in Livre du Centenaire de la Société de Législation Comparé, C.II, Paris 1971, s. 154.

(2) **David, René.** Droit Comparé, s. 154-155.

(3) Karşılaştırmalı Hukuk-Hukuk Sosyolojisi ilişkileri konusunda bkz: **Costantinesco, Léontin-Jean.** Traité de Droit Comparé, Paris 1974, s. 224-230.

(4) **Carbonnier, Jean.** Sociologie Juridique, P.U.F. Paris 1978, s. 202.

sistemle çelişkileri vb. sorunlar ortaya çıkmaktadır. Burada amacımızın Husserl'in fenomenolojik yaklaşımını yeniden gündeme getirmek olmadığını hemen belirterek, sistem sözcüğünün hukuk alanındaki anlaşılış biçimine yeniden dönüyoruz.

Günlük dilde "sistem" terimi, belirli bir sonuca ulaşmak için başvurulmuş olan teknik ya da yöntemi anlatmak için kullanılmaktadır (Ulusal savunma sistemi, ulaşım sistemi) gibi. Genel olarak sosyal bilimlerde ise, sistem sözcüğüyle hem teorik bir yapı hem de pratik bir yöntem oluşturan uygulamalar, kurumlar ve yöntemler bütünü anlatılmak istenir (5).

Ancak bir tamlama içerisinde yer alan sistem sözcüğü (hukuk sistemi gibi); bir yandan bu sözcükten önce gelen asıl objenin ya da araştırma alanının morfolojik ve ontolojik görünümünü, diğer yandan da bu objenin eşzamanlı benzer objeler ya da gruplarla karşılıklı ilişkilerini dile getirmeyi amaçlar görünmektedir (6). Bu bağlamda sistemin, bütünlük oluşturan belirli bir yapılanmanın, karşılıklı etkileşim içindeki öğelerinin tamamı anlamında kullanıldığı ileri sürülebilir (7).

Ancak, bu kavrama (hukuk sistemi) başvurulduğunda, yalnızca hukuku ele alan değil, hukukun da içinde yer aldığı toplumun tüm yapısal özelliklerini göz önünde bulunduran bir yaklaşımın benimsendiği söylenebilecek midir?

Diğer bir deyişle hukuk sistemini kavrama çabası, hukukun, hukuk dışı olaylarla ilişkisini (8), devinimini, kategorilerini, standartlarını, bileşimlerinin türlerini, yapısını, mantığını ve uygulamasını "birlik" (unite) oluşturacak biçimde kavramak eğilimini de içermekte midir, içeriyorsa bunu ne ölçüde başarmaktadır? Bu sorulara, olumsuz olduğu kadar, olumlu yanıtlar da verilebilir. Bununla birlikte sorun, hukuka kaplamsal yaklaşımların içerebilecekleri belirsizlikleri vurgulamakla tükenmemektedir.

Çünkü günümüzde bile hukukun tanımı konusunda kesin bir uzlaşmaya varılabilmemiş değildir. Öncelik tanınan ögenin (amaç, kaynak, fonksiyon vb.) niteliğine bağlı olarak hukukun tanımının değişeceği bilinir. Ancak bunun da ötesinde: hukukun salt bir "düzen" an-

(5) **Orienne, Paul.** Introduction au système juridique, Bruylant, Bruxelles 1982, Lovain, s. 24.

(6) **David, René.** Les Grands Systèmes De Droit Contemporains, Dalloz, Paris 1969, s. 23 vd.

(7) Benzer yaklaşım için bkz: **Orienne**, Introduction, s. 25-26.

(8) **Can, Cahit.** Hukuk Sosyolojisi ve Tarih Açısından Resepsiyon, Ankara 1982 (basılı olmayan doçentlik tezi), s. 27. vd.

lamına geldiğini, düzenin ise “kurum” ile eşanlam taşıdığını, her hukuk düzeninin bir kurum ve her kurumunda bir hukuksal düzen olduğunu savunanlara, örneğin Santi Romano’ya göre, hukukun bugüne kadar yapılagelmiş tanımlarının hemen hepsi gerçeğe aykırı düşmektedir (9). Çünkü bu tanımlar, hukuku değişmez bir biçimde hep bir *kurallar bütünü* olarak ele almaktadırlar.

İşin ilginç yanı, bu tür bir savın, hukukun sosyolojik tanımlarına da yöneltilebileceği ve daha da ilginç olanı, ilk bakışta böyle bir savın haklı gibi görülebileceğidir. Hukuk sosyolojisi hukuku kuşkusuz dogmatik hukukun yaklaşımından farklı bir biçimde ele almaktadır. Ne varki hukuk sosyolojisi hukuku, bir yandan sosyal gerçeklik içerisinde yakalamaya, diğer yandan hukuk kurallarıyla sosyal yaşamın koşulları arasındaki ilişkileri kavramaya ve hukuk normlarının bilinçli ya da bilinçsiz oluşumu içerisinde; asıl hukuk normunun bireylerin eylemlerinde gerçekleşen norm olduğunu belirlemeye çalışırken (10), hukukun yine de bir normlar bütünü olduğunu söylemekten, diğer bir deyişle hukukun normativitesini (kurallar gerçeğini) kabul etmekten vazgeçmiş sayılamaz. İşte, art arda sıraladığımız tüm bu sorunlar -hukukun kesin olarak yapılamayan tanımı, hukuk düzeni ile hukuk kurumu ilişkileri, hukuk sistemi kavramının niteliği vb.-üzerinde düşünür ve hukuka yaklaşım yöntemlerini yeniden gözden geçirirken, karşımıza, bugüne kadar hep hukukun dışında kullanılmış olduğunu gördüğümüz “yapısalcılık” çıktı. Yapısalcılık aslında, doğrudan bir yöntemin adı olarak belirmekteydi. Acaba bu yöntemden hukuk sosyolojisi, hatta genel anlamda “hukuk” alanında yararlanılamaz mıydı?

En azından “sistem” ve “model” kavramlarını, yaklaşımının temel öğeleri olarak benimsemiş bulunan yapısalcılık, hukuksal kavramların, kuralların, kurumların, sistemlerin -kesin yapılarının- kavranmasında özgün bir yer alamaz mıydı? Araştırmamıza girer girmez, bugüne dek bu konuda (saptayabildiğimiz kadarıyla) yalnızca iki makalenin yazılmış olduğunu gördük, bunlardan biri de konunun oldukça uzağından geçiyordu (11). Bu nedenle, işe en başından başlamak, insan bilimleri de içinde olmak üzere çok değişik bilim alanlarında büyük bir başarıyla kullanılmış olan yapısalcılığa hukukçuların neden bu kadar uzakta kalmış olduklarını araştırırken, öncelikle, yapısalcılığı daha yakından tanıyıp hukuk alanına tanıtmak gerekiyordu. Biz de öyle yapıyoruz.

(9) **Orianne**, Introduction, s. 26-27.

(10) **Topçuoğlu, H.** Hukuk Sosyolojisi Dersleri, C. I, Ankara 1963, s. 157.

(11) Bkz: **Hauriou, André.** “Recherche Sur Une Problématique Et Une Methodologie Applicables A l’Analyse Des Institutions Politiques”, in *Revue de Droit Public*, 1971, s. 305-352. Konuyla doğrudan ilgili olan makale için bkz: **Arnaud, André-Jean.** “Structuralisme et droit”, in *A.P.D.* 1968, s. 283-301.

I. GENEL ANLAMDA YAPISALCILIK (STRUCTURALISME)

Yapısalcılığın en genel anlamda, gözlemlenen olayların ve olguların belirli bir soyutluk düzeyinde açıklanması ve yorumlanmasına aracılık eden -kuramsal, yöntemsel- bir açıklama çerçevesi olduğu söylenebilir (12). Yapı sözcüğü, yapısalcılığın henüz bunca yaygınlık kazanmadığı dönemlerde de değişik bilim dallarında kullanım alanı bulmuştur. Özellikle genel sosyoloji ve hukuk sosyolojisinde yapı sözcüğüne sıkça yer verildiği bilinmektedir (13). Bu nedenle yapısalcılığa ilişkin olarak yukarıda verilmiş olan tanımın kesin bir belirleyiciliğinin olamayacağı, yapısalcılığı değişik bilim alanlarında (dil bilimi-antropoloji, matematik, fizik, biyoloji, müzik vb) benimsemiş bulunan bilim adamı sayısı kadar yapısalcılık tanımının yapılabileceği belirtmek gerekir. Ancak yapısalcıların tümünde ortaklaşa olan yanın, XIX. yüzyılın mekanist ve bütünü parçalarıyla açıklamaya yönelik açıklama çabalarına karşı çıkmak olduğu ileri sürülebilir. Atomist ya da mekanist açıklama yandaşlarına göre dünya ya da dünyada yer alan olgular ve olaylar, içinde buldukları çevrenin etkilerine doğrudan bağımlı *mekanik öğeler* bütününden oluşmakta ve bu öğeler aynı çevrenin içtepilerine otomatik olarak yanıt vermektedirler.

Yapısalcılık, öğelerin ve öğelerden oluşan bütünün mekanist anlaşılına karşı çıkarak, tüm çabasını *yapılaşmış bütünün örgütleniş biçimi üzerine yöneltir* (14). Diğer bir deyişle yapısalcılar, öğeleri tanıyarak bütünü kavramanın olası bulunmadığını belirterek parçalar arasındaki ilişki ile karşılıklı bağımlılığın ve giderek bütünün, doğrudan kendini düzenleyebilme yeteneğinin kabul edilmesi görüşünü benimserler. Böylece, insan bilimleri de içinde olmak üzere, yapısalcılık, uygulandığı tüm bilim alanlarında bütünlük, büyüme, gelişme, dönüşme, kendiliğinden oluşma ve kendini düzenleme kavramlarına kapısını açmış bulunmaktadır (15).

(12) **Vexliard, Alexandre.** Les Structuralismes Et Leurs Conflits, Araştırma VII, 1969 dan ayrı basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971, s. 127.

(13) **Gurvitch** editöre yazdığı bir mektupla yapı sözcüğüyle ilgili açıklamalarının aşağıdaki kaynaklarda bulduklarını belirtmiştir: "Les Structures Sociales" chap. IV, section II, Traité de Sociologie, I (Paris, 1958), s. 205-215, "Structures Sociales et Multiplicité des Temps", Bulletin de la Société Française de Sociologie, 52e année, no. 3 (Juillet-décembre 1958), séance du 31 Janvier 1958, la Vocation Actuelle de la Sociologie, 2e éd. (Paris, 1957), I, s. 400-442. Bkz: **Sens**, et usages du terme Structure Bastide Ed. **R. Mouton**, Paris 1972, s. 107.

(14) **Vexliard**, Les Structuralismes, s. 127-128.

(15) **Vexliard**, Les Structuralismes, s. 128-129.

Bununla birlikte, birbirini tamamlayan ya da tamamlama savında bulunan yapısalcı yaklaşımların tümü yine de özetlenmiş olmamaktadır. Çünkü diğerinin varlığını tanımaz görünen yapısalcı yaklaşımlar arasında çelişkiler bulunduğu açık bir gerçektir. Ancak, uygulandığı bilim dalının özelliklerine bağımlı olarak yapısalcılığın farklı görünümler almasına ve giderek anlayışlar arasında çelişkiler bulunmasına karşın yapısalcılığın belirsiz bir kavram konumuna girdiği söylenemez (16). Diğer bir deyişle tüm yapısalcıların peşinde koştukları idealin, ya da kavranabilirliğin sağlanması yolundaki çabalarının ortaklaşa olduğu, buna karşılık eleştirel amaçlarının giderek farklılaştığı ileri sürülebilir (17).

A) Yapı Sözcüğünün Kronolojik Gelişimi:

Sözcük (structura), latince kurmak (inşa etmek) anlamına gelen struere fiilinden türetilmiştir. Başlangıçta yapı (structure) sözcüğü a) bir bütünü b) bu bütünün parçalarını c) parçaların aralarındaki ilişkileri anlatmak için kullanılmıştır (18). XIX. yüzyılda anatomistler, dilbilimciler ve matematikçiler tarafından kullanılmaya başlanan sözcük; modern düşüncenin temsilcileri sayılan Spencer, Morgan ve Marx tarafından da benimsenmiştir (19). Durkheim'dan başlayarak kullanımı yaygınlaşan yapı kavramına ilişkin olarak Radcliffe-Brown "organik yapı ile sosyal yapı arasında tam bir benzerlik" bulunduğunu öne sürmektedir. Daha sonraları bu natüralist yaklaşımın ötesine geçildiği görülmektedir. Morgan, yapı yerine sistem sözcüğünü kullanmaktadır. Sözcüğün marxisme içerisindeki kullanımı ise başlıbaşına bir araştırma konusu oluşturabilecek kapsamdadır (20).

Tönnies, Max Weber, Thurnwald'den geçerek Freyer'e ulaşan çizgide, sözcüğü bu makalede inceleyeceğimiz anlamda ilk kullananın, bu sonuçsuz olduğu belirtilmelidir (21). Freyer sosyal yapıların sınır-

(16) Bununla birlikte, yapısalcılığın ne bir felsefe sistemi, ne bir ekol ne de yeni bir bilim olduğu, belki kuramsal bir pozitivite çabası sayılabileceği ileri sürülmektedir. Bkz: **Morot Sir, Eduard.** La Pensée Française D'Aujourd'hui, P.U.F. Paris 1971, s. 103.

(17) **Piaget, Jean.** Le Structuralisme, P.U.F. Paris 1970, s. 5.

(18) **Bernot, M.L.** "Contribution à l'étude internationale des Structures Sociales", Bull. int. des Sciences Sociales VII, 4 (1955), nakleden: **Bastide, Roger.** "Introduction à l'Etude de Mot Structure", in Sens Et Usages, s. 10.

(19) **Bastide,** Introduction, s. 10-11.

(20) Marxisme ve yapı konusunda bkz: **Lefebvre, Henri.** "Le Concept De Structure Chez Marx", in Sens et usage du terme Structure, s. 100-106.

(21) **Bastide,** Introduction, s. 12.

larının psikoloji ve tarih karşısında belirlenmesi sorununu ortaya atıp, statikten dinamik'e geçiş gibi soyuttan somuta yönelinmesini önermiş ise de, *sosyal yapıların ampirik örgütlenmeler biçiminde değil, ideal imajlar olarak tasarlanması gerekliliğini ileri sürmüştür.*

R. Bastide'in belirttiği gibi Freyer'in kitaplarının yayımlandığı 1930 yılı, "yapı" sözcüğünün gelişiminde en önemli dönüm noktasıdır. Anlamında yapılan değişiklik aracılığıyla sözcük açısından artık bir tarih kapanırken, yenisi açılmaktadır. Diğer bir deyişle hem tüm sosyal bilim dallarında, hem matematik ve mantıkta yapısalci yaklaşım artık ilk plana yükselecektir. Bu dönüşümün tarihsel nedenleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, ekonomistler, Birinci Dünya Savaşını ve 1929 ekonomik krizini gerekçe olarak göstermektedirler. Ekonomik kriz, kapitalist rejimin yapısına bağlanmaktadır.

Gestaltisme'in gelişiminin de bu dönüşümde, önemli bir payının bulunduğu açıktır (22). Lalande'in ilk basımı 1926 yılında yapılan sözlüğünde -psikolojik yapı- "göreceli olarak statik bir biçimde ele alınan ve zihinsel yaşamın açığa vurduğu öğelerin bileşimi" olarak tanımlanırken daha sonra bu tanıma birinci tanımla çelişen bir ek konularak aynı yapı "öğelerin basit bileşiminin tersine, dayanışmalı olaylardan meydana gelerek tüm öğelerinin birbirine bağımlı bulunduğu ve var olduğu durumu bu ilişkiler içerisinde ve bu ilişkiler aracılığıyla kazanan bir bütün" olarak tanımlanmaktadır.

Yapı sözcüğünün kullanımının giderek yaygınlaşması üzerine, çeşitli bilim dallarında, bununla neyin anlatılmak istendiğinin saptanması ve -olabiliyorsa- bir anlam birliğine ulaşılabilmesi için, iki büyük Colloque yapılmıştır (23). Burada ele aldığımız Colloque ta sunulan tebliğler ve karşılıklı tartışmalar sonucunda ortaya çıkan farklılıklar Bastide'e göre iki genel yaklaşım içerisinde toparlanabilir: a) "yapı"yı obje'nin tanımı olarak benimseyen görüşler, b) "yapı"yı obje konusunda bilgi verici bir -oluşturma- biçiminde anlayan görüşler (24).

Bununla birlikte, yapısalcılığa yaklaşımını ileride ayrıntılı olarak ele alacağımız ve yapısalcılığın antropoloji alanındaki en önemli temsilcisi sayılan C. Lévi-Strauss; yapının "obje'nin çekirdeği olmadığını

(22) Bkz: **Piaget**, *Le Structuralisme*, s. 46-52.

(23) Bkz: **Viet, Jean**. *Les Méthodes Structuralistes dans les Sciences Sociales*, Editions Mouton, 2e Ed, Paris 1969, s. 2.

(24) **Bastide**, *Introduction*, s. 15.

tam tersine obje içerisinde gizli ilişkisel bir sistem" olduğunu belirtip, birbirinden farklı objeler içerisinde aynı ilişkisel sistemlerin var olduğunu ya da en azından bunların birinden diğerine geçiş olanağının bulunduğunu savunarak söz konusu ilişki sistemlerini süper-obje olarak nitelendirmektedir (25). Strauss, ilişki sistemlerinin birinden diğerine geçiş olanağını örneğin etnografik olgularla dilbilimine, psikolojiye, sosyolojiye, ekonomiye, estetik'e vb. ilişkin olgular arasında denemiş ve başarıya ulaşmıştır. Böylece disiplinler arasındaki tüm bariyerler de ortadan kaldırılabilmektedir (26). Bu yakınlaşmalar ya dönüştürme işlemleri (sosyoloji-etnografya ikilisi için istatistik modeller mekanik modeller biçimine dönüştürülür) ya da doğrudan "model" (matematikselsel ya da mantıksal) kavramı aracılığıyla sağlanmaktadır.

Aslında, yapı kavramının bu tür anlaşılışı model oluşturulması diğer bir deyişle "yapı kavramının ampirik gerçekliğe değil, buna dayanılarak oluşturulmuş modellere ilişkin" (27) bulunuşu, yapısalcı yaklaşımın temel ilkesidir. Ancak, yapısalcılığın genel konumuna geçmeden önce, model kavramıyla bağlantılı olarak yapısalcı tüm yaklaşımların ortaklaşa benimsedikleri diğer kavramların neler olduklarını bu kez, yapısalcılığın psikoloji alanındaki en önemli temsilcilerinden sayılan Piaget aracılığıyla görelim.

B) Yapı kavramı uzantısında yapısalcılıkta temel öğeler

Yapı kavramının belirgin niteliklerine bakıldığında, tüm yapısalcı yaklaşımların benimsediği iki önemli görünümü içerdiği gözlemlenir: bir yandan herhangi bir şeyin özünde bulunan kavranabilirliğin o şeyin doğasına aykırı öğelere hiç başvurmaksızın yakalanabileceği postulatına dayanan bir ideal ya da bir umut, diğer yandan, kendisine gerçekten ulaşılabilmiş (kavranabilmiş) bazı yapıların ya da onların kullanımlarının ortaya koyduğu bazı genel ve görünüşte zorunlu niteliklerden -bunlar ne kadar çeşitli olurlarsa olsunlar- yola çıkarak, uygulamaya geçilebilmesi zorunluluğu (28). Gerçi bu niteliklerin kavranması ve eldeki malzemenin artırılması, insan bilimlerinde doğa bilimlerindeki kadar kolay olmamaktadır (29), ama Strauss'un araştırmalarının göstermiş olduğu gibi olanaksız da değildir.

(25) Viet, Les Méthodes, s. 6.

(26) Bastide, Introduction, s. 15 vd.

(27) Lévi-Strauss, Claude. "La Notion de Structure en Ethnologie", in Anthropologie Structurale, Paris, Plon, 1958, s. 305. nakleden: Viet, Les Méthodes, s. 3.

(28) Piaget, Le Structuralisme, s. 5-6.

İlk olarak "yapı"nın bir dönüşümler sistemi olduğu, sistem oluşturması nedeniyle yasalarının bulunduğu, dönüşümler aracılığıyla varlığını koruyup geliştirdiği ve tüm bu oluşumların gerçekleşmesi için sistemin dışında bulunan diğer öğelerin katkısına gereksinme duymayacağı düşünülmektedir. Kısaca yapı, üç önemli özellik içermektedir: *bütünlük, dönüşüm, kendini düzenleme* Bunların tümüne (bir arada) sistem adı verilir (30).

İkinci aşamada ise, yapının, biçimlendirmeye elverişli olarak ortaya konulmasına çalışılacaktır. Burada önemli olan, biçimlendirme görevinin kuramcı'ya düştüğüdür. Diğer bir deyişle yapı, kuramcı karşısında tümüyle bağımsızdır. Şu halde biçimlendirme ya bir güdümbilim (cybernétique) model, ya da mantıksal, gerektiğinde matematiksel bir denklem biçiminde ortaya konulacaktır.

1. BÜTÜNLÜK

Yapıların bir bütün oluşturdukları konusunda tüm yapısalcılar birleştiklerini söylemek yanlış olmayacaktır (31). Yapı, öğelerden oluşmaktadır, ancak bu öğeler, sistemi, içinde bulunduğu durumyla belirleyen yasalara bağımlıdır. Bu birleşme yasaları, birbirine eklenerek ortaya çıkan bir birliğin değil, öğelerinin özelliklerinden farklı bir bütünün oluşmasını sağlarlar. Örneğin tamsayılar diğerlerinden soyutlanmış değildirler, başka bir deyişle tamsayılar herhangi bir düzenin, bir bütün oluşturmak üzere, sonradan bir araya getirilmiş öğeleriymişcesine saptanmazlar. Bunlar, sayıların birbirlerini izlemelerine bağlı olarak ortaya çıkarlar ve bu nitelik; grupların, kümelerin, halkaların vb. oluşturulmasına olanak sağlayan yapısal bir özelliği vurgular. Ancak her grup ya da küme, kendisini oluşturan sayılardan (tek ya da çift birinci, ya da $n > 1$ bölünebilir gibi sayılar) farklı bir karaktere sahip olacaktır.

2. DÖNÜŞÜM

Yapılaşmış bütünlüklerin özellikleri, bileşim yasalarından kaynaklanmaktadır. Bu yasaların -doğal yapılaştırıcı- oldukları söylenebilir.

(29) **Sebag, Lucien.** *Marxisme Et Structuralisme*, Payot, Paris 1964, s. 230.

(30) **Piaget,** *Le Structuralisme*, s. 7 vd.

(31) Yapının bütün oluşturması, öğeler ve fonksiyonlar arasında hiyerarşi bulunmadığı anlamına gelmez. Bkz: **Vexliard,** *Les Structuralismes*, s. 130.

Diğer bir deyişle burada bir ikicilik ya da iki kutupluluk söz konusudur: değişmez bir eşzamanlı yapılaştırıcılık ve yapılaşmış olma. Piaget'ye göre, kavramın başarısı da bu oluşumdan kaynaklanmakta örneğin Cournot'nun metamatiksel alanda sözünü ettiği "düzen"; uygulamasının kavranabilirliğini de sağlamaktadır. Başka bir deyişle, yapılaştırıcı herhangi bir etkinlik, doğrudan bir sistem dönüşümü anlamını taşır (32).

Dilin, eşzamanlı sistemi de dönüşüm yasasının etkisindedir. Dil alanındaki yenilikleri, sistem ya gerilere atar (refouler) ya da bu yenilikler belirli gereksinimleri karşıladıkları için ve sistemin ilişkileri gereği kabul edilir. Bu oluşum sırasında, dilbilgisi alanında bir değişikliğin, bir dönüşümün gerçekleşmekte olduğu anlaşılabilir bile.

3. KENDİNİ DÜZENLEME (33)

Yapıların üçüncü önemli özelliği de kendi kendilerini düzenlemeleridir. Böylece bir yandan yapıların "korunması" diğer yandan da "kapanması" sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle bir yapının özünde bulunan dönüşümler kendi sınırlarının dışına taşmazlar ama yapıya ilişkin yeni öğelerin (kendi yasaları çerçevesinde) doğmasına neden olurlar. Örneğin iki tamsayı birbirleriyle toplandığında ya da birbirinden çıkarıldığında (toplayıcı grup yasaları gereği) elde edilecek olan yine bir tamsayıdır. Bu anlamda yapı, kendi içine kapanmaktadır ama bu kapanış söz konusu yapının, kendisinden daha geniş bir başka yapının-alt yapısını-oluşturmasını engellemez. Sınırlarda böylece ortaya çıkacak bir değişiklik, ilk yasanın geçerliliğini ortadan kaldırmaz çünkü burada bir ekleme, yapay bir katışma değil, deyim yerindeyse bir konfederasyon söz konusudur ve alt yapı yasaları bu nedenle bozulmuş değil, korunmuş olmaktadır. Diğer bir deyişle, ortaya çıkan değişiklik yalnızca bir çoğalma, bir zenginleşme bağlamındadır.

(32) Bileşim ve dönüşüm yasaları, yalnızca matematik alanına ilişkin değildirler, çünkü "ölçü" ile eşanlam taşımazlar. Bkz: **Millet, Louis et Varin D'Ainville, Madeleine.** Le Structuralisme, Psychothèque, Editions Universitaires, Paris 1970, s. 55.

(33) **Piaget**, Le Structuralisme, s. 13 vd.

II. YAPISALCILIĞIN İNSAN BİLİMLERİNE-ÖZELLİKLE- ANTROPOLOJİYE UYGULANMASI

Yapısalcılığı insan bilimlerine uygulayarak, bu alanda ve özellikle antropolojide yeni bir dönemi başlatan C. Lévi. Strauss olmuştur. Aslında Strauss'un da öncüsü, yapısalcılığı dilbilimi alanında kullanmış olan F. de Saussure'dür. Saussure, konuşulan dilde, dilin bireyler arasında kullanılmasını sağlayan ve üzerinde *uzlaşmaya varılmış bütün* (dil) ile bu bütünü bireyler arasında kullanılmasını sağlayan (söz) ayrımını yapar (34). Dilbiliminin nesnesi, öznenin günlük işlemi olan söz değil "dil"dir, diğer bir deyişle aynı "kod"u (dili) paylaşanların birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayan bir "göstergeler sistemi"dir. Bu sistem kısaca "yapı"dır (35). Dil, bir eylemler çokluğu, tek tek öğeler ve göstergeler bütünü değil, *göstergeler arasındaki ilişkinin anlam kazandırdığı bir sistemdir*.

Konuşmanın niteliğine bakıldığında, bunun eklemli bazı sesler çıkarmak olduğu görülür (ya da eşdeğer el kol hareketleri veya yazı). Acaba çıkarılan bu sesler çığlık ya da gürültü değil de dilsel anlamı olan bir biçimi nasıl almaktadırlar.

Saussure'ün belirttiği gibi bu sesler, bu akustik imgeler (imaj) basit ya da devinimsiz göstergeler değillerdir ve bu seslerin iki "yüzleri" vardır.

— duyularla algılananlar

— gösterilenler

Kavram ile akustik imgenin bileşimi gösterge olarak adlandırılır (36) ama konuşma dilinde bu terim yalnızca akustik imgeyi anlatmanın aracı olarak düşünülür. Çünkü dilin hızlı kullanımında sözcüğün taşıdığı kavram unutulur (37).

Ancak, aslında *sesbirimler* (phonèmes) ya da işitsel öğeler "davul"u "bavul"dan ayıran bir karşıtlık sistemini, *anlambirimler* ise

(34) **Lacroix, Jean.** Panorama De La Philosophie Française Contemporaine, 2e éd, P.U.F. Paris 1968, s. 230.

(35) **Millet - Varin D'Ainvelle,** Le Structuralisme, s. 15.

(36) **De Saussure, F.** Course in General Linguistics, Philosophical Library, New York, 1959, s. 66. dan naklen: **Denkel, Arda.** Anlamın Kökenleri, Metis Yayınları, İstanbul 1984, s. 60, "Dilsel simge bir nesne ile bir adı değil, bir kavram ile bir işitsel simgeyi birleştirir".

(37) **Millet - Varin D'Ainvelle,** Le Structuralisme, s. 15.

(séries), gece - gündüz, alt -üst vb gibi ikili sistemler karşılığını belirlerler (38).

Özetle dilde önemli olan işitsel ya da anlamsal ve ayrımsal farklılaşmadır. Öte yandan dil, tarihsel evrimi içinde ve değişebilen öğelerine bakılarak (diachronique) olarak değil; tarih dışı (synchronique) bir ilişkiler sistemi olarak ele alınmak gerekir.

Strauss, benzer bir analiz biçimini antropolojiye uyarlamıştır. Totem'den Mit'e, giderek akrabalık bağlarına uzanan bir bağlamda, *adı geçen yapıların tümünü, içine bildirilerin gömülü olduğu biren kod'a indirger*. Bir adım daha atarak Saussure'ün dil ve söz ayrımı ile bildirişim kuramının "kod" ve "bildiri" ayrımı arasında koşutluk kurar (39).

Strauss, Saussure'den ödünç aldığı yöntemi antropoloji alanına uyarlarken, kendisiyle yapılan bir söyleşide yapısalcılığı "değişmez olanın, ya da yüzeysel farklılıklar arasındaki değişmez öğelerin araştırılması" biçiminde tanımlamaktadır (40). Bu söyleşide Strauss, bilimsel yaklaşımını ve yapısalcılık anlayışını çok özlü bir biçimde ortaya koymaktadır.

Strauss'a göre basitleştirerek anlatıldığında, bilimin yalnızca iki işlem yolunun bulunduğu, bunlardan birinin indirgemeci diğerinin ise yapısalcı olduğu söylenebilir. Herhangi bir düzeydeki karmaşık görüngüler diğer düzeylerdeki daha basit görüngülere indirgenebiliyorsa bu bağlamda bilim indirgemecidir. Örneğin yaşamda, bütünü değil de tek bir parçayı açıklayan psiko-kimyasal süreçlere indirgenebilecek pek çok oluşum vardır.

Buna karşılık, alt düzeydeki görüngülere indirgenmiş olan çok karmaşık görüngülerle karşılaşıldığında, onlara ancak aralarındaki bağıntılara bakarak -ne tür özgün bir sistem oluşturduklarını kavramaya çalışarak- yaklaşılabilir. Dilbilimde olduğu gibi yapısalcı antropolojide de yapılan budur (41).

Kısaca yapısalcılık düzensizlik biçiminde karşımıza çıkanın ardındaki düzeni bulmaya çalışmaktır. Çünkü düzen olmadan "an-

(38) **Abel, Olivier.** "Lévi-Strauss'un Antropolojik Yapısalcılığına Bir Yaklaşım", Çev. Işık Abet, in **Lévi-Strauss, Claude.** Irk ve Tarih, Metis Yayınları, İstanbul 1985, s. 16.

(39) **Yavuz, Hilmi.** "Lévi Strauss, 'normal antropoloji' ve Bir Felsefi Antropoloji Üzerine," in **Lévi-Strauss, Claude.** Mit ve Anlam, Çev. Şen Süer- Selahattin Erkanlı, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 8.

(40) **Lévi-Strauss,** Mit ve Anlam, s. 21.

(41) **Lévi-Strauss,** Mit ve Anlam, s. 22.

lam"ı kavramak olanaksızdır. Anlamlandırmak ne anlama gelir sorusunun yanıtı ise "anlamlandırma"nın hangi türden olursa olsun, verilerin değişik bir dile çevrilebilme yetisi anlamına geldiği belirtilmektedir. Burada söz konusu olan konuşulan değişik diller (Fransızca, İngilizce gibi) değil, değişik düzeylerdeki değişik sözcüklerdir. Özetle kuralsız bir çeviri yapılamayacağına göre *kurallardan söz etmekle anlamdan söz etmek arasında fark yoktur* (42).

İnsanoğlu'nun tüm entellektüel girişimlerinden ortak nokta, her zaman bir düzen koymak olmuştur, bu durum insan zihninin temel bir düzen gereksinimini karşılıyorsa, insan zihninin de evrenin yalnızca bir parçası olduğu, diğer bir deyişle evrende kesin bir düzen bulunduğu asla gözden kaçırılmamak gerekir. Burada da epistemolojik açıdan yapısalci yaklaşımların ortak bir paydasının bulunduğu, bunun da araştırılan nesnenin yapısal doğasından kaynaklandığı, bu bağlamda yapısalci yöntemin öncelikle kuramsal bir etkinlik biçiminde tanımlandığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır (43).

Strauss'a göre yapısalci antropoloji deyişi bir yinelemeden öte, anlam taşımaz; çünkü antropoloji ancak yapısalci olabilir. Düşünüre göre bu sav, antropolojinin ampirik bilgi konumundan çıkıp, art arda gelişen şemaların nedenselliğini; gerçeğin doğrudan imajını yansıtmayan ama kuramsal ve mantıksal bir model oluşturan sistem kavramıyla açıklaması durumunda geçerlidir (44).

Şu halde yapı, nesnenin içinde değil, sistemin içerdiği ampirik çokluğun rasyonel gerekliliğinin içindedir. Bu gereklilik tümdengelimci-varsayımsal bir kurama bağlanarak sistemin iç ilişkilerinin anlaşılmasını sağlar.

A) Akrabalık Sistemleri

Yukarıda sözü edilmiş bulunan dil sistemi ile akrabalık sistemleri arasında –olay aynılığı– bulunduğu savı da Strauss tarafından ileri sürülmüş, giderek kanıtlanmıştır. Dil sistemi gibi akrabalık sistemi de terimlerin değil *ikili ilişkilerin* (karı-koca, baba-oğul, kız kardeş-erkek

(42) **Lévi-Strauss**, Müt ve Anlam, s. 25; Söyleşinin özgünlüğünün bozulmaması için, anlamda pek az değişiklik yapılmıştır.

(43) **Morot-Sir, Edouard**. La Pensée Française D'Aujourd'hui, P.U.F. Paris 1971, s. 89.

(44) **Morot-Sir**, La Pensée, s. 91.

kardeş) gibi geçerli olduğu bir bütündür (45). Bunlara ayrımsal öğelerin anlamlı oldukları sistemler denilir (46).

Yukarıdaki ikili sözcükler, birbirlerinden bağımsız olarak ele alındıklarında anlam ifade etmezler. Diğer bir deyişle akrabalık sistemi terimlere göre değil *ilişkili çiftler temeline* dayanarak işlemektedir.

Dil gibi akrabalık da bir iletişim sistemi oluşturmaktadır. Dilde ileti (mesaj) sözcükler aracılığıyla gerçekleştirilirken, akrabalık sistemlerinde iletilen (karşılıklı alınıp verilen) kadınlardır. Dil ile akrabalıkta iletişim konularının farklı olması olguların benzerliğini bozmamakta başka bir deyişle akrabalık da kendine özgü bir dil oluşturmaktadır (47).

Aslında Strauss, evliliğin ya da akrabalığın, toplumsal bir değiş-tokuş olduğu düşüncesini Marcel Mauss'un "bağış üzerine deneme"lerinden almıştır (48). Mauss, Sosyoloji ve Antropoloji adlı yapıtında verilen her şeyin bir karşılığı olduğunu (49) bağışın da aslında karşılıklı değişme düşüncesine dayandığını belirtir (50). Kısaca değişimde, değişilenlerin ötesinde bu anlam bulunmaktadır: karşılıklılık. Bu bağlamda her evliliğin, doğa ile kültürün, toplumsal açıdan birleşme ile biyolojik birleşmenin birbirlerine eklendiği bir karışım olarak nitelendirilmiş bulunması yanlış sayılamayacaktır. Sembolik düşüncenin ortaya çıkması, kadınların, sözler gibi değiştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Öte yandan, alma-verme karşılıklığı ilkesinin uzantısında doğa'dan alınan (biyolojik ilişkiler) geri verilmesi (değiş-tokuş) akrabalıkta en belirgin olarak "yakın akrabalarla cinsel ilişki yasağı"nda göze çarpmaktadır (51). Bu yasak, anne, kızkardeş ve kız evlat ile

(45) Lacroix, Panorama, s. 232.

(46) Abel, Lévi-Strauss, s. 18.

(47) Millet-Varin D'Ainvelle, Le Structuralisme, s. 57.

(48) Abel, Lévi-Strauss, s. 19.

(49) Örneğin, "potlatch"ın aslında beslemek ya da tüketmek anlamında bir sözcük olmasına karşın, "verme"nin, bazı durumlarda zorla vermeye, giderek -karşı tarafı- öldürmeye dönüşen boyutlara ulaşabildiği görülmektedir. Bkz: Mauss, Marcel. Sociologie Et Anthropologie, P.U.F. Paris 1950, s. 152.

(50) Brahmanizm'e göre yiyeceğin doğası, onun paylaşılmasını zorunlu kılmaktadır; yiyeceği paylaşmamak -onun özünü öldürmek- tir, onu, kişinin hem kendisi hem de başkaları açısından yok etmesi demektir. Gerek bu dünyada gerek öteki dünyada verilenler geri alınır. Bkz: Mauss, Sociologie, s. 245.

(51) Abel, Lévi-Strauss, s. 21.

evlenmenin yasaklanmasından çok, bunların başkalarına verilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Yakın akraba arasındaki cinsel ilişki yasağının evrenselliği, bu olgunun doğal mı yoksa kültürel mi olduğu sorusunu akla getirir. Strauss, yukarıdaki açıklamalarına uygun olarak, insanda evrensel olan herşeyin doğa'dan geldiğini, göreceli açıdan öznel olan herşeyin ise kültüre bağlı olduğunu belirtir.

Yakın akrabalar arasındaki cinsel ilişki yasağı, biyolojik kökenli olmadığı halde (52) "değişmeyen"dir. Bu niteliğiyle de tüm kültürlerin kökenidir. Çünkü kültür; toplumsal iletişim ile eşanlamda düşünüldüğünde, yakın akraba ile cinsel ilişki yasağının yakın akrabanın başkasına verilmesini zorunlu kılarak (53) -ilk değiş-tokuşu sağlaması açısından- kültürün kökeni olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, yapısalcı yaklaşımın (senkronizm) eşzamanlılık ilkesi: akrabalık sistemlerinin, tarihin yalnızca belirli bir dönemdeki konumu göz önünde bulundurularak incelenmelerini değil, tarihsel değişmelerden bağımsız, düzenli ve işlevsel bir bütün olarak ele alınmalarını zorunlu kılar, çünkü *yapısal olan*, herşey değişirken aynı kalan kısım olmayıp, *olası değişikliklerin düzenlenmiş bütünlüğüdür* (54).

Yapısalcı antropolojide, çıkış noktalarından birini oluşturan bilinçaltı konusuna gelince: Strauss'a göre akrabalık sistemlerinin incelenmesi, sosyolojik pek çok araştırmada göze çarpan sembolizmin varlığını ortaya koymaktadır. Kadınların değişimi ile sözcüklerin değişimi arasında varlığını kabul ettiği -aynılık-, kendisinden esinlendiğini (55) belirttiği Freud'ün etkisini ortaya koymakla birlikte, bilinçaltının anlaşılışı konusunda, adı geçenler arasında azımsanamayacak bir farklılık göze çarpmaktadır.

Strauss açısından bilinçaltı-bilincin karşıtı değildir. Bilinçaltı sosyal gerçekliğin özüdür (değişim-iletişim biçimleri gibi). Ancak bunlar sembolik bir görünüm almakta ve düşünce ile dil ilişkisi konusunda ileri sürülegelen yorumların tersine, sembol, sembolleştirdiğine oranla ön plana çıkmakta, diğer bir deyişle *gösteren, gösterileni ortaya koymaktadır* -yoksa bunun tersi değil.- Bilinç bu durumda iletilerin (mesajlar) ve sembollerin, dağıtım ve üretim merkezi olmaktan çı-

(52) **Sperber, Dan.** "Le Structuralisme En Anthropologie", in *Qu'est-ce que le Structuralisme*, Editions du Seuil, Paris 1968, s. 171.

(53) **Sperber,** *Le Structuralisme*, s. 172.

(54) **Abel,** Lévi Strauss, s. 22.

(55) **Millet-Varin D'Ainvelle,** *Le Structuralisme*, s. 44.

karak, olası bilinçaltı sistemler arasında dengeyi oluşturmakta ve bir tür diyalektik araç görevini yüklenmektedir (56). Olası ile gerçek arasındaki ilişkinin kipliği de değiştirilmiştir. Olası = bilinçaltıdır; çünkü bilinçaltı, tarihsel olarak içlerinden *yalnızca bir tekinin varlığını sürdürdüğü* modeller çokluğunu dile getirmektedir.

Bu antropolojik epistemoloji, olası ile gerçek, bilinçaltı ile bilinç ve nesne ile sembol arasında bağ oluşturan "model" fikrinin teorik ve pratik bir eleştirisini ortaya koymaktadır (57). Bu yaklaşımın, kendine özgülüğü, özellikle mitlerin yorumlanmasında açıkça göze çarpmaktadır.

B) Mit

1. BÜTÜNÜ KAVRAMA ZORUNLULUĞU

Yapısalcı yaklaşım, tüm mitleri sembolik bir sisteme bağlılıkları açısından ele alır. Kültürel bağlam gözönünde tutulsa da, ilk planda önemli olan mit'in metni-dir. Yapısalcı yaklaşım, mitlerin ardında bir sistem aramakla yetinmez, sistemin alabileceği özel konumu da kavramaya çalışır (58). Bir tek mitin "bir"den çok anlatılış biçimi karşısında analizciler, bunların içinden en doğru görüneni seçip geri kalanını atma yoluna giderler. Strauss'a göre bir mit'in bir den çok sunulmuş biçimi de olsa, bunların tümünün zihinsel kurgusu aynıdır. Giderek bu çokluk, ortak yapının bulunmasına yardımcı olur.

Aynı mit'in değişkenleriyle, diğer bir mit arasında kesin bir eşik pek ender olarak ortaya çıkar. Yapısalcı, herhangi bir mit'i okuyabilmek için diğer mitler aracılığıyla adım adım yaklaşarak tüm mitoloji'den yararlanmak durumundadır. (59). Mitoloji derlemelerinde karşılaşılabilecek farklı mitler, birbirleriyle içiçe girmiş biçimde, farklı anlatımlarla karşımıza çıkacaktır. Bunların kavranabilmesi, diğer mitlerle karşılaştırılmaları durumunda olanaklıdır. Ciltler dolusu mit derlemesi okusanız, okuduğunuz ilk miti anlayabilmek için daha sonra çıkacak olan derlemelerden yararlanmak zorunda kalacağımızı düşüneceğiniz durumlar olabilir. İşte yapısal analiz bu bütünü kav-

(56) Morot-Sir, La Pensée, s. 93.

(57) Morot-Sir, La Pensée, s. 93.

(58) Sperber, Le Structuralisme, s. 193.

(59) Sperber, Le Structuralisme, s. 194.

ramanın genel yöntemi durumuna yükselmektedir. Çünkü yapısalcı yaklaşım “insanların mitlerde nasıl düşündüklerini değil, mitlerin -farkına varılmaksızın- insanlarda nasıl düşünöldüklerini” ortaya koymayı amaçlamaktadır (60).

2. EVRENSEL KOD

Yukarıda (II) belirtildiği gibi, “dil” anlam olarak değil, bir kod olarak bütün örgütlenmelerin en yetkin örneğidir. Strauss, mitlerin analizinde “dil”de uygulandığını gördüğümüz yöntemi uygular, *çünkü insan aklı -tek-tir*. Mitin içerdiği düşünce, mantık öncesi düşünce değil, duyarlılık düzeyi ağır basan mantıksal, sınıflandırıcı ve ampirik kategoriler kullanan (çiğ-pişmiş, taze-kokmuş, ıslak-kuru vb.) bir düşüncedir (61). Bu kategoriler aslında, gerçek kavramsal araçlardır ve soyutluğu ortadan kaldırıp birbirlerine zincirlenerek önermeler oluştururlar (62).

Önemli olan mitin içeriği değildir. Jung’un yaptığı gibi her sembolü başlıbaşına ele alıp anlamlandırmaya çalışmak tümüyle yanlıştır; çünkü sembol, bağlam (contexte) karşısında özerk değildir. Anlam yalnızca durumsaldır. Mitin gerçekliği, içeriksiz mantıksal ilişkilerden oluşur. Bununla birlikte her mitin, bir nesnelliliği, bir yapısı vardır (63).

Burada önemli olan nokta şudur: Felsefeci, söylem (discours) kavramını kişiye bağlar, oysa antropologun yaklaşımı farklıdır; ona göre bir toplumun mitleri o toplumun söylemidir -kişisel olarak söyleyeni olmayan bir söylem-. Öte yandan ve belki de en önemlisi, her mitler grubunun değiştirilebilir (permutable) bir bütün oluşturduğudur.

(60) **E. Leach**, aslı fransızca olan bu tümcenin (nous ne prétendons donc pas montrer comment les hommes pensent dans les mythes mais comment les mythes se pensent dans les hommes, et à leur insu), -bizim yaptığımız gibi- “mitlerin insanlarda nasıl düşünöldüğü” biçiminde çevrilmesinin, Strauss’un ima ettiği özerklik derecesini azalttığı göröşündedir. Bkz: **Leach, Edmund**, Lévi - Strauss, Afa Çağdaş Ustalar Dizisi 6, İstanbul 1985, s. 55.

(61) **Strauss**, “tırpana bahđi-güney rüzgarı” mitinde, bugünkü modern bilgisayarların işleyiş biçiminin (evet/hayır ya da +/—), bu mitin kurgusunun temelini oluşturduğu düşüncesindedir. Bkz: **Lévi-Strauss**, Mit ve Anlam, s. 32-35.

(62) **Lacroix**, Panorama, s. 233.

(63) **Lacroix**, Panorama, s. 234.

Örneğin, kuzey ve güney Amerika mitlerinde ve öykülerinde aynı eylemler, değişik anlatımlarda birbirinden farklı farklı insanlara ya da hayvanlara atfedilir (64). Bir terimin anlamını kavrayabilmek, yerini bütün bağlamlar içerisinde değiştirmekle olasıdır. Eğer aynı fonksiyonu yüklenmiş olarak gündüz kartal gece baykuş ortaya çıkıyorsa, bundan anlaşılacak olan, kartal'ın gündüz baykuşu baykuşun da gece kartalı olduğudur. Buradaki mantıksal çelişki ise gece-gündüz arasında olmaktadır. Başka mitlerle karşılaştırıldığında ise kartal ve baykuşun, aralarında gece-gündüz karşıtlığı olduğu halde hep birlikte - avları karşısındaki akbabalar gibi- karganın karşısında yer aldıkları görülür.

Yer-gök ikilisine eklenen yeni bir ilişki biçiminde, bu kez gök-su ikilisini vurgulamak üzere mit'e bir ördeğin katıldığı da olur (65). Böylece her kahramanın kişiliğinde, değişik biçimlerde birbirleriyle karışık-çelişkiler oluşturarak-giderek genişleyen bir öyküler evreni çıkar ortaya. Bunlara "ayrimsal öğeler demeti" adı verilmektedir (66).

Peki, bu mitlerin anlamı nedir diye sorulsa, birbirlerini gösteren bu anlamlar en sonunda hangi anlama yollama yapıyorlar denilse, verilecek yanıt şudur: mitler, dünya aracılığıyla kendilerine varlık kazandıran ve bizzat kendisi de dünyanın bir parçası olan "aklı" ifade ederler.

Böylece mitler, kendilerine varlık kazandıran akıl aracılığıyla, giderek birbirlerini doğurmaya başlarlar. Öte yandan bu mitler, aklın içerisine kazılmış dünya imgesini de ortaya koymuş olmaktadır.

Özetle yapısalcılık evrensel bir kod oluşturmayı amaçlamaktadır. Çünkü olası bileşimlerin sonluluğuna inanmaktadır.

III. YAPISALCILIĞIN HUKUKUN ARAŞTIRILMASINDA YARARLANILABİLECEK ÖGELERİ

Girişte "hukuk sistemi" tamlamasının hukuksal bir gerçekliğin tam karşılığı olamayacağını ve hukuk sistemi teriminin karşılaştırmalı hukukta in globo kullanılabilmesi olanağının bulunmadığını belirtmiştik. Bundan da öte, hukukun tanımında bile, öncelik verilen ögenin niteliğine bağlı olarak değişik sonuçlara ulaşıldığını vurgulayarak,

(64) Bkz: Lévi-Strauss, Mit ve Anlam, s. 36-43.

(65) Mitlerde ilişkilerin genişlemesi ve özgün bir mit yorumu konusunda bkz: Sperber, Le Structuralisme, s. 194-200.

(66) Lacroix, Panorama, s. 235.

yapısalcılığın yaklaşımının, hukukun değişik bir açıdan kavranmasına ilişkin bazı ipuçlarını içerebileceğine dolaylı olarak değinmiştik (67).

Ancak, yapısalcılık ile hukuk arasında, dolaylı da olsa bir ilişki kurmaya çalışmadan önce, yapısalcılığı hukukuka bağlayabilecek köprüyü, diğer bir deyişle yapısalcılığın -belirleyici savını- bu kez biraz daha somut olarak ele almamız gerekecektir.

Daha önce, bir ölçüde değinilmiş olduğu gibi, Strauss'un asıl çabası, insan aklının çalışma yönteminin evrensel doğrularını ortaya koyabilmek yönündedir. Eğer bu konuda evrensel doğrular ve temel özellikler varsa, bunlardan yararlanarak algıladığımız tüm görüngülerin (phénomene) -kuşkusuz hukuka ilişkin bulunanlar da içinde olmak üzere- kavranması, yorumlanması ve sınıflandırılması konusunda, kuşkuya yer bırakmayacak ölçütler elde edebileceğiz demektir. İnsanın, ancak "doğa"sını tanıdıktan sonra kendini -ve toplumunu- geliştireceği savı yanlış olamayacağına göre, bu doğa bir kez saptandıktan ve aklın kuralları belirlendikten sonra bunlardan, içinde yaşadığımız toplumun kurallarını, kurumlarını yenilemek ve daha iyiye götürmek amacıyla yararlanılabilecektir.

A) Aklın Çalışma Yönteminin Özelliği

İnsanların bilgi edinme süreçlerinin birinci adımının algılamaktan geçtiği konusunda epistemolojik yaklaşımlar arasında çok büyük farklılıklar yoktur. Ancak yapısalcı yaklaşım, algıların beyin tarafından düzenleniş biçiminin, beynin kendine özgü çalışma yöntemi nedeniyle, bir ölçüde bugünkü bilgisayarların işleyişine benzediğini kanıtlamaya çalışır (daha doğrusu, bilgisayar alanı bu yaklaşımdan yararlanmış olmalıdır).

İnsan beyninin, aldığı uyarıları düzenleme ve anlamlandırma sürecinde en önemli öge, zaman ve mekan sürekliliğini parçalara bölmektedir (68). Öte yandan beyin, çevresinin çok sayıda *ayrı ayrı nesnelere* oluştuğunu, bunların belli sınıflarda toplandıklarını, geçmekte olan zamanın, *ayrı ayrı olayların* birbirlerini izlemesi anlamına geldiğini düşünme eğilimindedir. İşte (insanın yarattığı) kültürün ürünleri de, *tıpkı doğal olanın beyinde parçalanıp düzenlenmesi gibi, ayrıştırılır ve düzenlenir.*

(67) Bkz: Giriş, s. 34-35.

(68) Leach, Lévi-Strauss, s. 23.

Strauss'u yoğun bir biçimde eleştirmesine karşın, adı geçen görüşlerinin büyük önemini kabul eden ve bu bölümün yazılmasında, yapısalcilik çözümlemesinden çok yararlandığımız İngiliz antropologu E. Leach, yukarıda anlatılan mekanizmayı özgün bir biçimde şöyle özetlemektedir.

Doğa'ya ait olan ışık tayfında renklerin sürekliliği vardır. Yeşilin sarıya, ya da sarının kırmızıya dönüştüğü doğal bir nokta yoktur. Bu sürekliliği parçalara bölen ve mavi, yeşil, sarı, mor vb. "farklı renkler" olduğunu sanmamıza yol açan, insan beyninin yaptığı ayrımdır. İnsan beyninin çalışma düzeni her bireyde aynı olduğu için -renk körü olmadığı sürece- herkes beyazın siyahla, yeşilin de kırmızıyla karşı olduğunu öğrenir. Diğer bir deyişle bu ayrımı yaratan doğa değil kültürdür. Özetle kırmızı ve yeşil işaretleri insanlar tarafından (+) ve (-) anlamını taşıyorlarmışcasına kullanılırlar (69). Bu karşıtlıklar kuşkusuz yalnızca yeşil ile kırmızı değil, diğer renkler arasında da yapılmaktadır. Dilde, akrabalık ilişkilerinde ve mitlerde de varlığını gördüğümüz bu tür ikili karşıtlıklar kurulduğunda kırmızı renge hep aynı değerin verilmesi, hep tehlike işareti anlamını taşıması (sıcak su muslukları, elektrik akımı kabloları vb) kırmızının "doğal" olarak kanı çağrıştırması nedeniyledir (70).

Leach'in açıklamasına göre, kara ve demiryollarının trafik işaretlerinde yeşil geç-kırmızı dur anlamına gelirken, ara anlamlı bir işaret daha bulmak gerektiğinden, (durmak üzere-geçmek üzere) bu işlev için sarı renk seçilmektedir. Çünkü bu renk, doğal olan tayfin yeşil ile kırmızı arasında ve ortasında yer almaktadır. Kısaca yeşil-sarı-kırmızı komutlarının sıralanışı *doğal renk sistemi ile gösterge sisteminin yapısının aynı* olduğunu ve bu ikincisinin, doğal olanın dönüştürülmüşü anlamına geldiğini ortaya koymaktadır. Kısaca, komutları birbirleriyle ilişkilendiren mantıksal yapı ile beynin renkler arasında kurduğu ilişkinin mantıksal yapısı birbirinin aynıdır (71).

İşte kültürün tüm ürünleri, tıpkı "doğal olan"ın beyinde parçalanıp düzenlenmesi gibi parçalara bölünerek düzenlenir.

B) Sistemin Kavranması Zorunluluğu

Yukarıda bir ölçüde görülmüş olduğu gibi, ampirik alanda gözlemlenen herhangi bir gerçekliğin ya da *bir kültürel görüngünün yapısını*

(69) Leach, Lévi-Strauss, s. 24.

(70) Leach, Lévi-Strauss, s. 24.

(71) Leach, Lévi-Strauss, s. 25.

anlamak ancak onun sistemini kavramakla gerçekleştirilmektedir (72). Bu bağlamda, -sözü edilmiş bulunan- ışık sistemini kavramakla -yine bir kültürel görüngü olan hukuk sistemini kavramak arasında, yaklaşım açısından herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, ampirik alanda var olan görüngülerin aralarındaki bağların bir sistem oluşturduğunu varsaymamızı olanaklı kılacak -görüntüsel düzenliliği- her zaman ilk bakışta gözleyemeyebiliriz. Çünkü, "bakış açısının önünden giden nesne değildir, nesneyi yaratan bakış açısıdır" (73). Açıklama ancak nesnemizi oluşturduktan sonra gerçekleştirilebilir (74). Diğer bir deyişle sistemi ve onun iç ilişkilerini kavramadan yapıya ulaşılacaktır. Nesnenin içkin (immanent) açıklanması, nesnenin kendi kendine yettiğini, başka bir deyişle, nesnenin kavranabilir bir özü ve kendiliğinden özerk bir içeriği bulunduğunu varsaymak demektir. Bu yoldan aranan kavranabilirlik ancak bir bütünün, yapısı olan bir bütünün kavranabilirliği olabilir, çünkü ancak bir yapının içsel bir bileşim yarası vardır.

Böylece, yapıyı oluşturan iç-bağıntılar örgüsünün içinde bulunan sistemin öğelerinden birinde yapılacak bir değişiklik diğer öğelerin de değişmesine yol açacaktır. Ancak burada söz konusu olan *sistemin nesnenin içerisinde gizli olduğu, bu bağlamda "örgütlenme" (organisation) ile eşanlam taşımadığı* bir kez daha vurgulanmak gerekir (75). Bu nedenle sistem, ancak "model" aracılığıyla öngörülebilirliği ve gözlenen olguların kavranabilirliğini sağlayacaktır.

Burada önemli olan diğer bir nokta da, sistemi aracılığıyla kavranarak modeliyle belirlenen yapının synchronique olduğu gerçeğidir. Özellikle *yapılar, zihinsel ya da kültürel yapılara dönüştürüldüğünde ya da "kollektif bilinç" biçiminde ortaya konulduğunda, tarih ancak bu değişmezliğin vurgulanmasına hizmet edebilecektir* (76).

C) Model

Zaman faktörü (diachronie) yapısalcılıkta gözönünde tutulmakla birlikte, Strauss'a göre, yapıların iki boyutlu oldukları ve bazı

(72) Bu bağlamda yapısalcılığın yeni bir yöntem olmaktan çok Foucault'nun belirttiği gibi "modern bilginin, sorgucu ve uyanık bilinci" olduğu söylenebilir. Bkz: **Foucault, M.** Les Mots et les Choses, Sciences Humaines, Gallimard, 1966, s. 221.

(73) **De Saussure**, Cours de linguistique générale, s. 23, nakleden: **Millet - Varin D'Ainvelle**, Le Structuralisme, s. 53.

(74) **Lévi - Strauss**, La Pensée Sauvage, s. 331, nakleden: **Millet - Varin D'Ainvelle**, Le Structuralisme, s. 53-54.

(75) **Bastide**, Introduction, s. 16.

(76) **Bastide**, Introduction, s. 17.

durumlarda zaman faktörü dikkate alınmayabilirken başka konumlarda bu ögeden yararlanılabileceği belirtilmektedir. Hukuk alanında hem senkronik hem diakronik yapılar vardır (77).

Belirtilmiş olduğu gibi yapı kavramı ampirik gerçekliğe değil de buna dayanılarak oluşturulan modellere ilişkin bulunduğu için bir-biriyle çok ilişkili bulunan, bu nedenle de anlamları karıştırılan iki kavram arasındaki farklılığın burada vurgulanması gerekmektedir. **Bu kavramlar: sosyal yapı ile sosyal ilişkidir. Sosyal ilişkiler modellerin oluşturulmasının ham maddesini meydana getirirler ve bu modeller doğrudan sosyal yapıyı ortaya koyarlar. Ancak hiçbir biçimde sosyal yapı, belirli bir toplumun gözlemlenebilen sosyal ilişkiler bütününe irca edilemez (78).**

Öte yandan, yapının biçimlendirilmesi anlamına gelen ve yapıdan bağımsız olarak kuramcı tarafından oluşturulan modelde, bir yandan ögelerden birinde yapılacak bir değişiklik diğer ögelere yansıtacak diğer yandan da modelde yapılan değişimlerin bütünü, bir modeller grubu oluşturacaktır (79). Diğer bir deyişle, ögelerin değiştirilen her konumu yeni bir modeli karşınlamış olacak ve böylece her modelin gözlemlenen olgulara uygunluğu ya da aykırılığı kontrol edilebilecektir.

Yapı, nesnenin içinde olmayıp, sistemin içerdiği ampirik çokluğun rasyonel gerekliliğinin içinde bulunduğu için, yapıyı ortaya koyan model, bu ampirik çokluğun birarada ele alınmış olması nedeniyle -iç tutarlılık- kazanmakta, üstelik modelin gerçeğe uygun olup olmadığı gözlemlenebilmektedir. Model ile gerçek arasında küçük farklılıkların belirmesi, sistemin kötü işlediğinin değil; yapı ile olay zorunlulukta -değişirlik, içsellikle- dışsallık arasındaki dengenin çok hassas olduğunun kanıtı olabilir (80).

Yapısalcı bir çözümlemede modele ulaşmak için Strauss, şöyle bir yol izlenmesini önermektedir (81).

- a) İnceleme konusu olan görüngenü, gerçek ya da varsayılmış iki ya da daha çok sayıda terim arasında bir ilişki olarak tanımlanmalıdır.
- b) Terimler arasındaki karşılıklı değişme olasılıklarını gösteren bir tablo yapılmalıdır.

(77) **Lévi-Strauss**, "La Notion de Structure en Ethnologie" in Sens et Usage, s. 44.

(78) **Viet**, Les Méthodes, s. 6.

(79) **Morot-Sir**, La Pensée, s. 91.

(80) **Morot-Sir**, La Pensée, s. 91.

(81) **Leach**, Lévi-Strauss, s. 27.

c) Bu tablo çözümlenmenin ancak genel nesnesi olarak kabul edilmelidir. Çünkü çözümlenme ilk aşamada yalnızca zorunlu bağıntıları gösterebilir. Başlangıçta ele alınan deneysel görüngü, olası bileşimlerden yalnızca biridir ve olasılıklar sisteminin tümü önceden kurulmalıdır (82).

D) Eşzamanlılık ve Tarihsel Boyut

Yapısalcılığın buraya kadar özetlenmiş olan özelliklerinden, yapısalcılığın sosyal olguları laboratuvara taşıdığı burada onları modellere dönüştürdüğü ve bunu yaparken de terimleri değil, terimler arasındaki ilişkileri gözönünde bulundurduğu gözlemlenir (83). Daha sonra, aşağıda da görülecek olduğu gibi *her ilişki sistemi, gerçek ya da olası diğer sistemlerin özel bir durumu olarak nitelendirilecek ve bir sistemden diğerine geçişi olanaklı kılacak değişim kuralları düzeyinde, kapsamsal bir açıklama oluşturulmasına çalışılacaktır* (84).

Yapısal araştırma, inceleme konusunun diğer oluşumlardan bağımsız bir biçimde ele alınmasını zorunlu kılar. Diğer bir deyişle sosyal-tarihsel malzeme iki ayrı açıdan okunabilir: Yapısal ve tarihsel açıları. Bunların her ikisi de aynı konuya yönelmiş olmakla birlikte gerçeği farklı açılardan yakalar ve birbirleriyle örtüşmeyen yöntemler kullanırlar (85). Yapısal yaklaşımla tarih arasında temel bir karşılık bulunmakla birlikte tarihsel öğeler yapısal analizde tümüyle dışlanmamaktadır. Diğer bir deyişle sosyal olgu, tarihsel konumuna kuşkusuz yerleştirilecektir. *Ancak tarihsel geçişlerin doğrulanması çabısından vazgeçilerek*, belirsizlik alanı olan tarih yerine gerçek bilimsel açıklamayı sağlayacak olan yapısal analize başvurulacaktır. Bu bağlamda yapı ve tarih birbirlerine karşıt konumda bulunmakta ve farklı bir dil konuşmaktadırlar, çünkü yapısalcı, fonksiyonel açıklama sağlayan eşzamanlı kesitler kullanırken, tarihçi salt tarihsel boyutu ön plana çıkarmaktadır (86). Gerçi tarihçinin de olgulara ilişkin farklı seriler oluşturduğu görülebilir ama bunu yaparken tarihçi farklı bir yöntem kullanmaktadır.

(82) **Leach**, Lévi-Strauss, s. 28.

(83) **Arnaud**, Structuralisme s. 287.

(84) **Lévi-Strauss**, "Qu'est-ce que le structuralisme" dans N.O., du 25 janv. 1967, nakleden: **Arnaud**, Structuralisme, s. 287.

(85) **Sebag**, Marxisme et Structuralisme, s. 142; **Arnaud**, Structuralisme, s. 288.

(86) **Arnaud**, Structuralisme, s. 289.

Kısaca eşzamanlı (synchronique) düzen ile statik tarih ve tarihsel (diachronique) düzen ile dinamik tarih arasında bir denklem oluşturmaya kalkışılmamalıdır (87). Çünkü Strauss'a göre senkroni ve diakroni, birbirlerinin varlığını gözönünde bulundurmeyen ve herbiri kendi hesabına çalışan iki gerekircilik (déterminisme) türüdür. Şu halde yapısalcının tarihi anlayış biçimi tarihçiyi şaşırtmamalıdır. Eşzamanlı kesitler, gerçek anlamları ortaya koyan göstergeleri yakalamanın aracını oluşturmakta ve bu bağlamda yapısalcı tam bir şifre çözücü olmaktadır (88).

IV. HUKUK SİSTEMİNİN KAVRANMASINDA YAPISALCI MODEL ANLAYIŞININ DEĞİŞİK BİR YORUMU

Yapısalcılığın tarihsel olguya bakış açısı ve senkronik yaklaşımı, hukuk sistemlerinin ortaya çıkış biçimlerinin kavranması konusunda burada oluşturmaya çalışacağımız modelin belirlenmesinde yol gösterici olabilecek niteliktedir. Öte yandan, hukuk, insanlar arasında "değişim ve iletişim" sağlanmasının belli başlı araçlarından biri sayıldığına göre hukukun, kendine özgü bir iletişim aracı olduğu ve giderek bir "dil" oluşturduğu kolaylıkla ileri sürülebilir. Eğer, dinlerin, mitlerin, felsefe sistemlerinin, siyasal doktrinlerin bir dillerinin bulunduğu ve gerçeğin örgütlenme biçiminin bu dil aracılığıyla anlaşıldığı doğruysa; eğer önceden belirlenmiş gösterge bütünleri sayısınca söylem (discours) varsa (89), hukuksal ilişkilerin örgütlenme biçimlerinin de bir dili olduğu kabul edilmek gerekir. Diğer bir deyişle, konuşulan dil gerçekte bir kod (dizge) olarak düşünüldüğünde, bunun yalnız belli türden-ses öğelerinden oluşan-bir dizge olduğu bilinir ancak bunun yanında daha başka birçok türden simgesel izgelerin var olacağı da yadsınamaz. Bu simgesel izgelerin her biri bir "dil"dir. (90).

Bu son açıklamalarımızdan sonra, artık hukuk sistemlerinin oluşum biçimlerinin kavranmasına ilişkin kuramsal-mantıksal modelimizin tasarlanmasına ve eşzamanlı öğelerin ne tür bir dil oluşturduğunun, hangi nitelikte bir hukuk sistemi meydana getirdiğinin araştırılmasına başlayabiliriz.

(87) **Arnaud**, Structuralisme, s. 290.

(88) **Deliège, C.** "La Musicologie devant le Structuralisme" dans L'Arc, no. 26, s. 57, nakleden: **Arnaud**, Structuralisme, s. 286.

(89) **Sebag**, Marxisme et Structuralisme, s. 109-110.

(90) **Leach**, Lévi-Strauss, s. 49.

“Sosyal sözleşme” görüşünü ortaya atmış bulunan düşünürlerin sözünü ettikleri “doğal yaşam” döneminin aslında, insanlar arasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak olan çıkar çekişmelerinin -ikili ilişkiler- biçiminde çözümlendiği bir ilk aşamayı karşıladığını varsayabiliriz (91). Kısaca henüz, ilişkilerin kurallara, kuralların da üst düzeyde bir denetim mekanizmasına bağlanmış olmadığı bir dönemde, insanlar arasındaki iletişim yalnızca bir “olgusal ilişkiler çokluğu”ndan ibaret kalacaktır.

Bu ilişkiler çokluğunu Strauss’un antropolojik yapısalci yaklaşımıyla bir + ve — ler bütünü olarak adlandırabiliriz. Haklar ve yükümlülükleri karşılayan (92) + — çokluğunu insan beyni -tüm düzensizlikleriyle ve oldukları biçimde- korumak istemeyecektir, çünkü doğada varolan düzenliliği beyni aracılığıyla kültürel tüm ürünlerine yansıtan insanın, bu kültürün parçalarından biri olan “hukuk” alanında farklı davranacağını düşünmek için bir neden yoktur.

Daha açık bir deyişle düzen gereksinimi, ampirik-pragmatik bir zorunluluk olmanın ötesinde, insan zihninin işleyiş mekanizmasının (doğadaki düzeni yansıtmak) da zorunlu bir sonucudur. Böylece bir üçgen biçiminde oluşturacağımız düzeyin (matris) bir kenarının iki ucunda bulunacak ögeler belirlenmiş olmaktadır. + / — ler bütünü Şimdilik boş bir tabla olarak nitelendireceğimiz düzenin, ancak araçlarıyla birlikte bir anlam taşıdığını, düzeni- bazı fonksiyon değişikliklerinde -salt araçlarının bile belirleyebileceğini, bununla birlikte bu sistemi ortaya koyan asıl bağlantıların a) + / — bütünlüğü b) düzenin düzeni c) düzen ve araçları arasında gerçekleştiğini belirtelim.

Strauss’un antropolojik çözümlerinde başvurduğu belirtilen (93) üçgenlerle açıklama yöntemini seçtiğimiz için, ikinci kenarla ilgili olarak; yukarıda sözünü ettiğimiz “düzenin düzeni” kavramını tanımlamamız gerekmektedir. Düzenin düzenini burada, Kelsen’in kullandığı anlamda; normatif bir “dizin”in hiyerarşik konumundaki

(91) Örneğin **Locke**, bireylerin kendi davalarının yargıcı olmaları durumunun yarattığı sakıncaların gözönünde bulundurularak siyasal Toplumla geçilirken, özellikle cezalandırma hakkının siyasal iktidara bırakıldığını öne sürer. Bkz: **Göze, Ayferi** Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, B-4, İstanbul 1987, s. 155-156.

(92) **Leach**, Strauss’un 1945 tarihli bir makalesinde, ortaklaşalık, haklar, yükümlülüklerden oluşan bir üçgen belirlediğini ve ikili karşıtlıkların da, değişim/değişim yokluğu, alıcılar/vericilerden oluştuğunu belirtmektedir. Bkz: **Leach**, Lévi - Strauss, s. 37.

(93) **Leach**, Lévi - Strauss, s. 37.

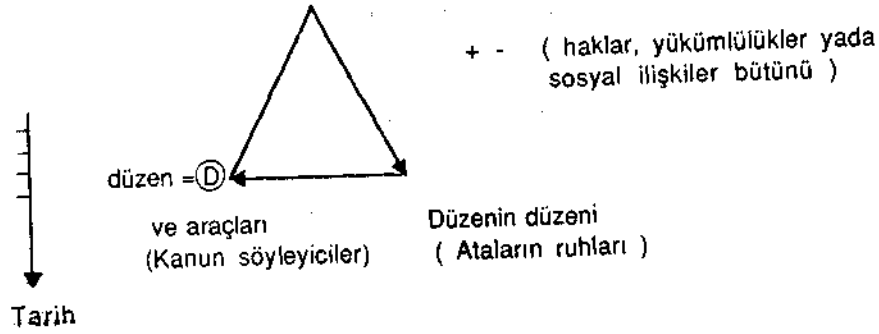
üst nokta biçiminde değil, olgusal gerçekliğin öznel yorumunu ve giderek bununla karışmış bulunan gerçeküstü (ataların ruhları gibi) bir düzenleyici bütünü içerecek anlamda kullanıyoruz. Bu bağlamda anayasalar bu düzenleyiciliğin günümüzdeki konumunu belirlemektedirler. İşte, biraz önce düzen kavramının boş bir tabla olarak düşünülmesi gerektiğini belirtirken, bu tablanın düzenin düzeni tarafından doldurulup belirleneceğini ima etmek istemiştik.

Diğer bir deyişle insan zihninin işleyiş mekanizması düzensizliğin düzene dönüştürülmesini öngördüğünde, gerçekleştirmeyi amaçladığı düzenin, ihlâl girişimlerinin kolayca yönelemeyeceği bir konumda ve bir güçte bulunması gerekliliğini de öngörecektir ve düzenin teminatını oluşturacak bir üst düzenin vazgeçiriciliğini, sisteminin içerisine sokacaktır. Ancak, çağdaş insandan söz etmediğimize göre burada ilk akla gelecek soru “yabanıl”ın böyle bir mantık sistemine sahip olup olmadığıdır. Burada hemen yabanılın düşüncesinin (94) mantıksız, ya da bugünkünden farklı bir düşünce olmadığı belirtilmelidir. “Yabanılın düşüncesi mantık öncesi olmayan -kendi- mantığı olan bir düşüncedir”. Bu düşüncenin ayrıntılı adlar dizini sınıflandırıcı düşüncenin ta kendisidir. *Bu düşüncenin modern insanınkinden farkı duyarlılık yanının ağır basmasıdır. Yabanılın düşüncesinin diğer bir özelliği de kendini düşünen bir düşünce olmayışıdır*” (95). İşte yabanıl düşüncenin bu iki özelliği birlikte ele alındığında, bu insanların, düzenin teminatı olmak üzere neden atalarının ruhlarına, kutsal inançlarının gücüne sığınmış oldukları daha kolay anlaşılacaktır. Böylece, kurulan düzen, kendi dokunulmazlığını sağlayacak garanti mekanizmasıyla birlikte (kutsal ruhlar, kutsal inançlar) bir varlık ve anlam kazanmaktadır. İşte biz bu ögeye düzenin düzeni adını veriyoruz.

Burada belirtilmesi gereken sonuncu nokta, boş bir tabla olarak belirlemiş bulunduğumuz “düzenin araçları”na ilişkin bulunmaktadır. En genel ilkeler ya da yasaklar ve tabularla konumu belirlenmiş bulunan düzenin düzenini “gerçekleştirilebilir somut düzen”e dönüştürecek olan, düzenin araçlarıdır. Bu araçlar, ele alınacak her senkronik kesitte, diğer ögeler (+ /— bütünü ya da düzenin düzeni) gibi, farklı bir içerikle karşımıza çıkabilir. Örneğin ilk üçgen şöyle oluşturulabilir:

(94) Yabanıl düşünce (la pensée sauvage) yabanıl ya da ilkel insanın düşüncesi değildir, yabanıl dönemdeki düşüncedir. Bkz: **Millet - Varin D'Ainvelle**, *Le Structuralisme*, s. 54.

(95) **Abel**, Lévi-Strauss, s. 24.

Bu birinci sistem; + /— ler bütünü, düzenin düzeni ve düzenin araçları ilişkilerinin niteliğini, diğer bir deyişle boş bir tabla olarak belirlediğimiz (hukuk sisteminin) ya da düzenin = D yapısını ortaya koyar. Burada belirtilmesi gereken bir başka önemli nokta da, dönüşüm yasaları doğrultusunda, öğelerden birinin fonksiyonunun farklılaşması ve nitelik değiştirmesi durumunda, sistemin başkalaşacağı, dolayısıyla yapının da değişeceği gerçeğidir.

Tarihin kronolojik gelişimi bir dikey olarak belirlendiğinde (96) sistem öğelerinin, bu dikeyin eşzamanlı kesitlerini karşılayan her konumunda yeni bir üçgen, yeni bir sistem ortaya çıkacaktır. Tarihsel boyuttaki gelişme ve değişmelerin açıklanması görevi tarihçiye düşer. *Yapısal yaklaşım, eşzamanlı kesitlerden oluşan öğeler bütünüünün oluşturduğu sistemi, özü değişmeyen belirlenmiş biçimi içinde kavrayıp betimlemeyi öngörmektedir*, geçişlerin açıklanmasını ve doğrulanmasını değil. Diğer bir deyişle yapısal yaklaşım tarihten; fonksiyonu değişen sistem öğelerinin eşzamanlı kesitlerinin konumuna ilişkin bilgi almakta ama sistemin belirlenmiş biçimini tarihçiye sormamaktadır.

V. Öğelerin diakronik gelişimi - Senkroni ilişkileri

a) + /— bütünlüleri, insanlararası ilişkilerin, üretim ya da yerleşim biçimlerinin vb. gelişme ve değişmesine koşut olarak daha karmaşık görünüm almış ve + /— ler doğrultusunda daha ayrıntılı düzenlenmiş olabilirler. Artık sosyo-ekonomik ilişkiler bütünü olarak adlandırabileceğimiz bu karşılıklı ilişkiler, büyük kodlar içinde belirlenmeye başlarlar. Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, Ceza Kanunu vb. gibi. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, eşzamanlı

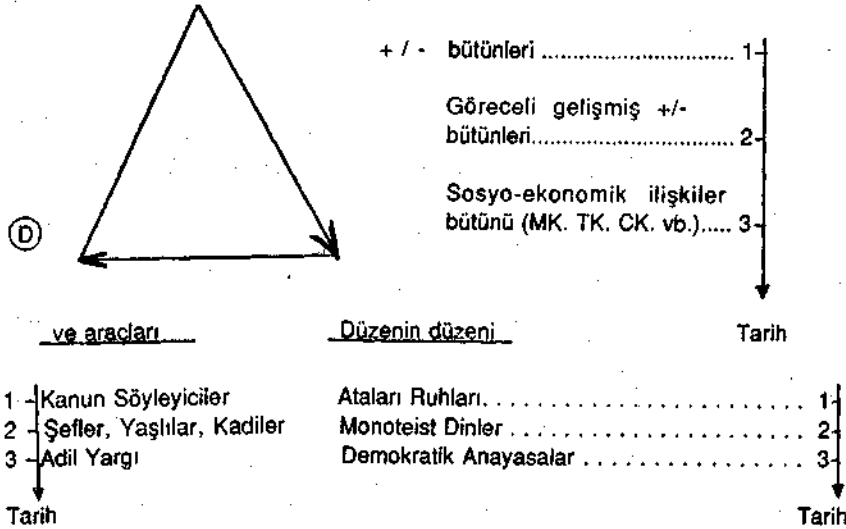
(96) Arnaud, Structuralisme, s. 300-301.

bir öge olması nedeniyle bu ilişkiler bütünüdür, -nitelik ve yoğunluğuyla orantılı olarak- düzenin düzenini etkileyip, oradan da Düzen'e yansıyabileceğidir.

b) Düzenin düzeni olarak belirlediğimiz ve düzeni yönlendiren temel ilkeler de duygusallıktan usçuluğa (rasyonelliğe) ya da "düşünce"den "kendini düşünen düşünceye" dönüşmüş olabilir: a) ata ruhları, b) politeist dinler, c) monoteist dinler, d) doğal hukuk ilkeleri, e) kompilasyonlar (derlemeler), g) modern demokratik anayasalar vb. gibi.

c) Öte yandan ve en önemlisi ögelerin fonksiyonlarında, sistemin dönüşmesi sonucunu doğuracak değişimler ortaya çıkabilir. Örneğin, yetkilerini, düzenin düzenini oluşturan monoteist dinden alması gereken Kadi'ler (tarihte görüldüğü gibi) değişik nedenlerle düzenin düzenine dayanıyormuşcasına bağımsız ve keyfi kararlar vermeye başlayabilirler.

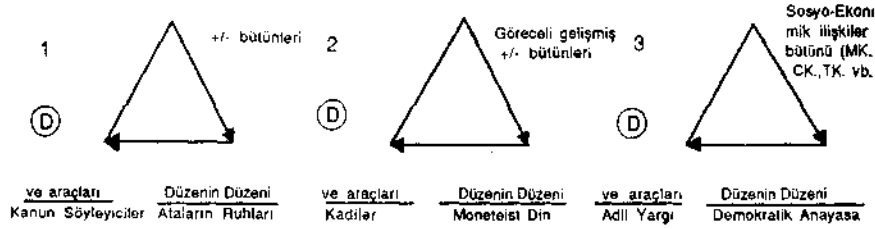
a, b, c şıklarında belirtilmiş tüm olasılıklar ve değişimler, sistemin belirleniş biçiminde hiçbir değişikliğe yol açmayacak, ancak ve ancak, sayısız modeller çokluğunun birinden diğerine geçildiğini göstermiş olacaktır.

Tarihten çıkarılıp alınacak eşzamanlı kesitlerden oluşturulacak her yeni üçgen, belirlenmiş biçimi değiştirmeyen yeni bir hukuksal düzeni, başka bir deyişle farklı bir hukuk sistemini ortaya koyar.

Yukarıda da görüldüğü gibi tarihsel boyut bize ancak hangi öğelerin eşzamanlı olduklarını göstermektedir.

Tarihsel gerçeklere bağlı kalmaksızın ve yalnızca eşzamanlılık ögesini vurgulamak üzere çizdiğimiz yukarıdaki şemadan eşzamanlılık ölçütü doğrultusunda; birler, ikiler ve üçler kendi aralarında bir araya gelecek biçimde üç ayrı üçgen elde edilir. Bu üçgenlerin her biri, birbirinden farklı hukuk sistemlerini meydana getirirler.

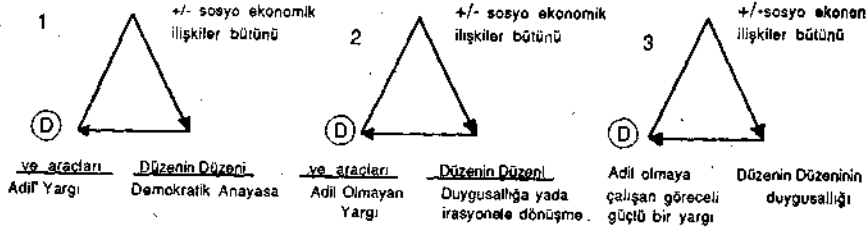
Boş bir tabla olarak bırakılan düzeni (yapıyı), diğer bir deyişle konumuz olan hukuk sisteminin niteliğini, bu öğelerin birbirleriyle karşılıklı etkileşimi ortaya çıkaracaktır.

Anlatım kolaylığı sağlanması amacıyla çok basite indirgenerek 1-2-3 sıralaması içinde ele alınmış olan öğeler aslında kendi içlerinde çok daha ayrıntılı sınıflandırmalara konu olabilirler. Bu nedenle bir kez daha belirtilmelidir ki eşzamanlı kesitlerden oluşan ve bugün içinde yaşadığımız hukuk sistemi de içinde olmak üzere *ortaya çıkan modeller, olası ve sayısız modeller çokluğu içerisinde yalnız ve yalnızca birini meydana getirirler.*

Sistemin bu belirlenmiş biçimi, Durkheim'in ünlü "ceza evriminin iki yasası"na uygulandığında ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi Durkheim, söz konusu yasayı yapısal bir yaklaşımla belirlememiştir. Bu nedenle Durkheim'in öngördüğü değişikliklerden biri ortaya çıkarken diğer bir öğede, düşünürün öngörüsünü etkisiz kılacak başka dönüşümler (fonksiyon değişikliği) belirirse, bu saptama geçerliliğini yitirmektedir.

Ancak, tarihin eşzamanlı belirli bir kesitine örneğin 1930 lu yılların Almanya'sına Durkheim'in görüşü, modelimiz açısından uyarlandığında ortaya çıkan sonuç, bu yasamın; (nicelikle ilgili yasa) -eşzamanlı kesitlerin karşılıklı uygunluğu nedeniyle- doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Durkheim'in cezanın nicelik ve sertliğiyle ilgili olarak ileri sürdüğü formüle göre: a) toplum ne kadar az gelişmiş nitelikte ise b) merkezi iktidar ne kadar mutlak bir karakter taşıyorsa, cezanın sertliği de o ölçüde artacaktır. *Görüldüğü gibi bu tanımların her ikisi de düzenin düzeninin niteliğine ilişkin bulunmaktadır.*

I numaralı model, ögelerin eşzamanlı kesitlerinin (+/- lerin ya da sosyo-ekonomik ilişkiler bütünü'nün) demokratik anayasaların denetiminde belirleyeceği düzenin, üçgenin köşesinde adil yargıyla (97) bulunduğu göstermektedir.

II numaralı model, sosyo-ekonomik ilişkilerin gelişmişliğine karşın düzenin düzeni ögesinin, ırkın üstünlüğü gibi bir ilkenin doğrultusunda "yabanılın duygusallığına" ya da "irrasyonel"e dönüşmesi durumunda, hukuk sisteminin (bir başka deyişle, araçları aracılığıyla düzenin = D), adil olmayan bir yargıyı ortaya çıkardığını belirlemektedir.

III numaralı model ise, Durkheim'in formülünün, düzenin düzeninin değişmesiyle eşzamanlı olarak diğer ögelerde ortaya çıkabilecek dönüşümleri göz önüne almaması nedeniyle, her zaman doğru sonuç vermeyebileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin III. dünya ülkelerinde sık sık gerçekleştirilen darbelerle, düzenin düzeni II. modeldeki konuma dönüştürken, düzenin araçlarının göreceli dirençleri sonucunda, Nazi Almanya'sından farklı olarak zaman zaman ve olabildiğince adil kararların verilebildiği görülmektedir. Çünkü bir yandan, çağdaş ulusal ve uluslararası demokratik birikim günümüzde düzenin düzeninin, Nazi Almanya'sındaki kadar köklü dönüşümlerini engellemeye çalışmakta, diğer yandan, adı geçen ülkelerin yargıçıları (düzenin araç-

(97) Her zaman ve her yerde geçerli bir adalet kavramının var olup olmadığı tartışması konumuzun dışında kaldığı için burada "adil yargı" ile belirlenmek istenen, çağdaş demokratik ülkelerde genellikle benimsenmiş türden bir adil yargıdır.

ları) yargı bağımsızlığının tümüyle yok edilememiş olması, iyi bir mesleki formasyondan geçmiş olmaları, adalet duygusuna bağlılıkları gibi nedenlerle, düzenin düzeninin yarattığı yıkımı –yapabildikleri kadar hafifletmeye çalışmaktadırlar. Kuşkusuz bu konumdaki ülkelerin demokrasiyle yönetildikleri ileri sürülemez. Ancak konumuz, bu sistemlerin değerlendirilmesinin yapılması değil, konularının belirlenmesidir.

Yapısalcılığın genel kavramlarından (bütünlük, dönüşüm, kendini düzenleme, senkroni, diakroni vb.); C. Lévi. Strauss'un antropolojik önerilerinden (beynin algılama yöntemi, kültürel ürünlerin niteliği ve haklar– yükümlülükler-ortaklıklar ayrımından) ve E. Leach'in ışık tayfı-trafik işaretleri ilişkisi konusundaki açıklamalarından esinlenerek oluşturduğumuz yukarıdaki “kendine özgü” modelimizi, benzerini göremediğimiz için bir diğeriyle karşılaştırmak, sınamak, değerlendirmek olanağımız yoktur.

Ancak bu tür mantıksal – kuramsal modeller, daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, gözlemlenen olgulara uygunlukları ya da aykırılıkları aracılığıyla sınanmaktadırlar.

Öte yandan, buraya kadar yapılmış açıklamalarımızın göstermiş olduğu gibi, yapısalcılık; kaplamsal bakış açısı, ögelerin değişmeyen belirlenmiş biçimine verdiği öncelik ve olguların betimlenmesini, onların açıklanmasına üstün tutan yaklaşımı nedeniyle, Giriş'te sözünü ettiğimiz sorunlardan yalnızca hukuk sistemlerinin oluşum biçimlerinin kavranmasına yardımcı olabilmekte (98), hukuk normunun niteliğine, iç ilişkilerine, sınıflandırılmasına vb. ilişkin ayrıntılı, özgün ve teknik sorunların yine “hukuk bilimine” düşeceği anlaşılmaktadır.

(98) Kşz: Arnaud, Structuralisme, s. 301.